

hedersdoktorat till svenskar i Greifswald, totalt utdelades endast två hedersdoktorat. I Hanssons avhandling saknas också påpekandet att naziregimen ville begränsa antalet hedersdoktorat i motsats till Weimarrepublikens inflatoriska utnämningen. Det är därför inte förvånande att inte någon av de tre nominerade svenskarna fick hedersdoktorat 1943/44 – särskilt inte som Tyskland befann sig i krig. Däremot var Greifswalds universitet aktivt när det gällde att av politiska eller ”rasmässiga” skäl frånta hedersdoktorer deras akademiska värdighet.

Sammanfattningsvis kan konstateras att avhandlingen förtjänstfullt belyser kontakterna mellan Sverige och Tyskland i en spänningsfylld tid, lyfter fram medicinhistorien i ett internationellt perspektiv och ställer väsentliga frågor – hur är det med våra förbindelser till diktaturer idag? Avhandlingen belyser riskerna med sammanvävning av politik och vetenskap och visar hur snabbt ideologiska modetendenser kan slå igenom. Ett extra plus är översättningarna till tyska, engelska och franska.

Södertörns högskola

BIRGITTA ALMGREN

Carl-Gustaf Andrén, *Visioner, vägval och verkligheter: Svenska universitet i utveckling efter 1940* (Lund: Nordic Academic Press 2013). 281 s.

Det är en välkommen bok som Carl-Gustaf Andrén har skrivit om den högre utbildningens och forskningens förändring i Sverige efter 1940. Andrén fokuserar på universitetens och senare också högskolornas roll i den utveckling som ägt rum under de senaste 75 åren.

Boken inleds och avslutas med reflektioner över vad ett universitet är. Andrén ambition är att slå fast dessa kännetecken för att därefter beskriva hur den politiken för den högre utbildningen och forskningen styrts av dessa idéer. Det viktigaste kännetecknet för ett universitet är att man bedriver såväl forskning som utbildning och att dessa är direkt relaterade till varandra. Utöver detta ska forskarnas och lärarnas arbete präglas av frihet. Hur det förhåller sig med studenternas frihet är mer dunkelt, de skall ha frihet i viss mån.

Andrén vill visa att det genom alla de reformer som högskolesystemet har genomgått under den aktuella tidsperioden så har reformerna styrts av den bärande idén. Han går igenom alla betydelsefulla reformer sedan 1950-talet, över U 55, U 68, H 75, 1993 års reform liksom den mängd av reformer som kommit under den senaste borgerliga regeringen, krönt av beslutet om autonomi för lärosätena. Frågan som infinner sig är om Andrén övertygar med

sin tes. Men oavsett vilket, så ger boken ett viktigt perspektiv på förändringarna i det svenska högskolelandskapet.

I boken börjar Andrén med att sätta ramarna genom att följa utbyggnaden av de svenska lärosätena. Det är i första kapitlet som huvudtesen blir tydligast. Därefter följer en genomgång av frågan om vem som styr och vem som bör styra över lärosätena. En nog så brännande fråga. Han konstaterar att det kollegiala styret har fått stryka på foten både i förhållande till en demokratisering av styrningen liksom i förhållande till en linjestyrning. Samtidigt visar genomgången att lärosätena i Sverige inte varit autonoma i förhållande till statsmakterna.

Expansionen av den högre utbildningen ledde till att många nya lärosäten inrättades, framför allt efter 1977. Men för att klara expansionen såg man sig också tvungen att inrätta en ny typ av lärartjänst, universitetslektoratet med undervisning som huvuduppgift. Nya högskolor utan forskningsresurser, anställningar av disputerade personer utan forskningsmöjligheter, var en effekt som innebar att det eftersträvade sambandet mellan forskning och utbildning blev väldigt svagt.

I ett följande kapitel redovisar Andrén hur studentinflytandet har förändrats och där han visar hur det som nu betraktas som självklart inom akademien, dvs att studenterna har ett stort inflytande på verksamheten, genomfördes från ett mer konfrontativt sätt under 1960-talet fram till våra dagars samarbete i symbios.

Det som är problemet och styrkan med Andréns framställning är det envisa hävdandet att man faktiskt lyckats bevara grundidén om sambandet mellan forskning och utbildning genom alla reformerna. Det är en sanning med modifikation. Andrén visar hur man i de olika reformerna bekänner sig till grundidén men sedan genomför reformer som försvagar och ibland till och med upplöser det nödvändiga sambandet mellan forskning och utbildning, ofta med hänvisning till verklighetens behov.

Redan i början av sin framställning pekar Andrén på att statsmakterna i Sverige valde en annan väg än vad man exempelvis gjorde i England. Där inrättade man nya universitet för att klara expansionen av antalet studenter, universitet med såväl forsknings- som utbildningsresurser. Sverige valde en annan väg och den präglar fortfarande det svenska högskolelandskapet.

Man kom att följa två huvudvägar, en där man fullföljde traditionen om samspelet mellan forskning och utbildning och denna väg följde man inom medicin, odontologi, teknik och till viss del ekonomi. En annan väg beträddes för de fria filosofiska fakulteterna där man uppenbarligen menade att humaniora och samhällsvetenskap inte fick de forskningsresurser som utbyggnaden av utbildningar inom dessa områden borde ha haft. Det var dit de flesta studenter sökte sig och det var också inom humaniora och samhällsve-

tenskap som sambandet mellan forskning och utbildning försvagades mest.

De nya högskolorna fick inga forskningsresurser och anställde lektorer som inte hade någon tid över till forskning. Sambandet försvagades, men under 1990-talet togs viktiga steg för att återupprätta sambandet, lektorerna fick möjlighet till forskning och högskolorna fick forskningsmedel, om än väldigt lite.

Två andra brännande frågor hinner André med i sin bok. Den ena gäller resurser till utbildning, där han med stor tydlighet visar att man från statsmakternas sida inte sedan 1958 gjort någon ordentlig analys av hur mycket en utbildning bör kosta. Dagens prislappar för en utbildningsplats kan hänföras till den utredning som gjordes då. Försök har förvisso gjorts att ändra detta sakernas tillstånd, såväl i Grundbulten som i den utredning som Dan Brändström gjorde under 00-talet. Vi kan konstatera att även här är det de humanistiska och samhällsvetenskapliga utbildningarna som hör till förlorarna när det gäller ersättning per utbildningsplats, liksom de var förlorare i fördelning av forskningsresurserna. Ett sätt att åtgärda detta vore, enligt min mening, att knyta minst 20 000 kronor i forskningsmedel till varje utbildningsplats. Då skulle man på ett bättre sätt än idag kunna hålla fast vid det som André kallar för huvudidén.

Nästa brännande fråga som André behandlar gäller frågan om vem som styr. Den frågan har blivit extra aktuell under de senaste åren då många lärosäten i autonomireformens spår gått från ett mer kollegialt styrningssätt till ett mer linjeorienterat. Även här ger Andréns historiska perspektiv, om än med starka lundensiska glasögon, intressanta infallsvinklar.

Varje beslut om att öka friheten vad gäller styrning har haft sin motsvarighet i en förstärkt central styrning. 1970-talets tilltro till planering ersattes under 1980-talet av andra ideologiska vindar, präglade av nyliberalism och *new public management*, vår tids farsot inom högre utbildning. Marknadsstyrning i kombination med idéer hämtade från privat näringsliv blev till dominerande ideologi. Marknadsorientering och målstyrning gick hand i hand med krav på att verksamheterna skulle utvärderas. Dessa utvärderingar har kommit att föra med sig en mycket stark central styrning, vilket inte har uppmärksamrats tillräckligt, så heller inte hos André.

Det är en intresseväckande bok som André skrivit och där han nyttjar sin egen långa erfarenhet till att ge färg åt sin framställning. Även om jag inte i alla delar instämmer i hans tolkning av hur och varför de svenska lärosätena har förändrats så har den gett mig nya insikter och perspektiv på vår egen tid.

Malmö högskola

LENNART OLAUSSON